

ALKOJA KONSERNISSA

LEENA WARSELL

”Eta-sopimuksen valvontaelin ESA on Suomelle lähettämässään kirjeessä asettanut kaksi ehtoa pitkäriipaisen olemassaolon jatkumiselle. Se ei saa muuttua puhtaasti kaupalliseksi, vaan sen perustana tulee olla kansanterveydellinen näkökulma. Toiseksi sen on kohdeltava kaikkia alkoholijuomien tuottajia tasapuolisesti. Samassa kirjeessä ESA toteaa, ettei Suomi ole vielä antanut riittäviä perusteluja ehtojen toteutumiseksi. ESA:n epäluuloja on osin ruokkinut Alko itse. Kun alkoholilain uudistusta ryhdyttiin ETA-sopimuksen vuoksi valmistelemaan, Alko ilmoitti heti aluksi, ettei se enää voi rahoittaa alkoholipoliittisia toimintoja eli alkoholiolojen seurantaa, tutkimusta, valistusta ja tiedotusta. Koska Alko joutuu – näin perustelu kuuluu – pääosin vapaaseen kilpailutilanteeseen, se ei enää voi kustantaa ylimääräisiä tehtäviä, joita kilpailijoilla ei ole. Monopolin säilyttämisen kannalta Alkon näkemystä on vaikea ymmärtää. Vähittäismyyntinsä osalta Alko nimenomaisesti ei ole siirtymässä vapaaseen kilpailutilanteeseen.

”Kansanterveydellisiin näkökohtiin perustuvan monopolin täytyy edelleenkin soveltaa muuta vähittäiskauppaa suppeampia aukioloaikoja ja tiukempaa myymäläkontrollia sekä erityisen vastuullista markkinointia.

”Tätä monopolin perusluonnetta alkoholitutkimus ja -valistus olisivat omiaan korostamaan. Todellinen kustannuskysymys asia ei liioin ole: alkoholipoliittisten toimintojen osuus Alkon liikevaihdosta oli vuonna 1993 alle yksi prosentti.

Kilpailevien tuottajien tasapuolinen kohtelu edellyttää monopolilta ensinnäkin tuotteiden vapaata pääsyä hinnastoon sekä hinnoittelun ja kustannusrakenteen läpinäkyvyyttä.

Tältä osin asiat ovat pitkälti kunnossa. Läpinäkyvyyttä lisää ratkaisevasti se, että alkoholiverotuksessa siirrytään puhtaasti alkoholipitoisuuteen perustuvaan veroon.

”Mutta toiseksi – kuten ESA kirjeessään korostaa – monopoli-oikeuksia ei voida myöntää sellaiselle yhtiölle, joka itse valmistaa ja tuottaa yksinoikeuteen liittyviä tuotteita. Tältä osin EU-oikeus on varsin yksiselitteinen: myyntimonopolilla ja tuotantoyhtiöllä ei saisi olla neutraliteettia vaarantavia institutionaalisia yhteyksiä.

”Alko kuitenkin aikoo edelleen harjoittaa alkoholijuomien tuotantoa. Se on kyllä jo päättänyt yhtiöittää alkoholijuomateollisuuden ja vähittäismyyntin – mutta saman konsernin osina. On epävarmaa, riittääkö tällainen järjestely ESA:lle vai vaatiiko se monopolin täydellisempää erottamista tuotannosta ja tukkumyyntistä.

”Alkon linja on siis ESA:n näkökulmasta ristiriitainen. Tasapuoliseen kilpailuasetelmaan vedoten se haluaa päästä irti nimenomaan monopoliin liittyvien alkoholipoliittisten tehtävien kustantamisesta, mutta samanaikaisesti se haluaa pitää kilpailutilanteeseen joutuvan alkoholijuomateollisuutensa monopolin kyljessä.

”Tulos näyttäisi konsernilta, jossa suurin suomalainen viinanvalmistaja käytännössä hallitsee monopoliasemassa olevaa kauppa-
ketjua. On varsin ymmärrettävää, että epäluuloja syntyy. Nähtäväksi jää, kelpuutetaanko Alko viinatehtailijana monopolikauppiaksi?”

Näin nostin alkoholipoliittista uskottavuutta hiertävän konserni-kysymyksen 26.9.1994

Helsingin Sanomien yliöön yhdessä tämän lehden toimituspäällikön Matti Virtasen kanssa. Vilpittömänä tavoitteenamme oli saada aikaan julkista keskustelua alkoholipoliitiikan sosiaali- ja terveyspoliittisista ulottuvuuksista, jotka tuntuivat hautautuvan yhä markkinahenkisemmäksi käyvän yhtiön jalokoihin. Meitä oli koko kesän ajan kummastuttanut Alkon johdon taholta julkisuuteen annetut kommentit. Ne voitiin mielestämme tulkitä vain yhdellä tavalla: Alko oli kaikessa hiljaisuudessa valinnut selviytymisstrategiakseen konsernin säilyttämisen, ei monopolin. Vasta paljon myöhemmin meille selvisi, miten kovaan ytimeen kirjoituksellamme osuimme. Palkankorotusta ei tullut, sen sijaan talousjohtaja oli tokaissut lehden luettuun, että ”jos tämä olisi normaali yritys, kävelisivät kyllä kassan kautta”.

Monopoli oli jo pitkään koettu lähinnä kiusalliseksi kauneuspilkuksi muuten niin uljaaksi erikoisliikeketjuksi itseään hiovassa myyntiyhtiössä. Se oli kuin vammaisen lapsen rujo käsi, jota yritettiin piilotella röyhelömekon poimuihin, jotta kaikki huomaisivat, miten ”meidän tyttö on ihan kuin muutkin lapset”. Pelkkää pitsiä ja röyhelöä huokuivat monopolikaupan painotuotteetkin ja julkisempi tiedotus alkoi syyttää ajatusta mielihyvän markkinoinnista laatu- ja asiakas-asiakalle.

Alkon salainen strategia nojasi siihen, että monopoli murtuu varsin pienellä aikavälillä. Nopea monopolin kaatuminen ”pelastaisi” omaan konserniin toimivan erikoiskauppa- ketjun, jolla on vahva markkina-asema mahdollisiin muihin syntyviin kauppa- ketjuihin nähden. Nyt piti vain saada monopoli nurin niin, ettei se näyttänyt monopolin kaatamiselta.

Tiedotusvälineet avittivat yhtiötä vielä erinomaisesti sillä, että ne kuuliaisesti toistelivat monopolin olemassolon mahdollisuutta EU:n paineiden, turistiviinon, verotasojen, kotivalmistuksen ja pienentyneen markkina- osuuden vaikutuksesta. Näin huomio siirtyi pois olennaisimmasta asiasta eli konsernin rakentumisesta ihan muille kuin sosiaali- ja

terveyspoliittisille linjauksille. Nopealla monopolin murtamisen spekuloinnilla asia myytiin jopa sosiaali- ja terveysviranomaisille ja lopulta muillekin päätöksentekoportaille.

Jotta tulevaisuuden kauppa- ketju olisi mahdollisimman täydellinen, sinne piti saada liitetyksi vielä ravintolatoimintaa, jotta valmistuvien tuotteiden anniskelu sujuisi kitkatta. Näin otettiin konsernin osaksi Arctia- ketju hotelleineen ja ravintoloineen. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna on ihan luonnollista, ettei alkoholipoliittisia tehtäviä hoitavista työntekijöistä oltu niin järin kiinnostuneita – pelkkiä kiusankappaleita koko porukka.

Niin vahva ote Alkolla vielä tuolloin oli omistajastaan sosiaali- ja terveysministeriöstä, että konsernirakenne tuli täysin Alkon itsensä ehdottamassa muodossa hyväksytyksi. Se oli uuden pääjohtajansa Ilkka Suomisen näköinen luomus. Hän oli jo ennen Alkon johtoon siirtymistään pohjustanut tulevaisuutta Kauppakamari-lehden (2/94) haastattelussa mainitsemalla ensimmäistä kertaa käsitteen ”vähittäismyyntimonopolia koskeva pitempi siirtymäaika”. Sitä ihmeteltiinkin Alkoholipoliitikka-lehdessä (2/94): ”Sisältääkö EU:n kanssa tehty ‘sopimus’ enemmän kuin julkisuudessa aikaisemmin on kerrottu vai onko kyse Suomisen kaukonäköisyydestä, siitä että hän näkee, mihin nyt aloitettu prosessi tulee vääjäämättä johtamaan?”

KONSULIT VALVOVAT – EPÄILYT HERÄÄVÄT

Uuden alkoholilain voimaantulon yhteydessä 1.3.1995 sekä talousvaliokunta että sosiaali- ja terveysvaliokunta tähdensivät lausunnossaan, että konsernirakenteeseen mahdollisesti liittyvät epäkohdat tulisi mitä pikimmin selvittää. Lain perusteluissa todetaan alkoholiyhtiön konsernirakenteesta mm. seuraavaa:

”Valiokunta pitää varsin perusteltuna talousvaliokunnan lausunnossa esitettyä kritiikkiä sellaiseen alkoholiyhtiöön, joka konsernina tytäryhtiöiden kautta harjoittaa sekä vähittäismyyntiä että valmistusta ja maahan-

tuontia. Alkoholilaisissa säädellyn alkoholiyhtiön tulisi olla vain vähittäismyyntiä harjoittava yhtiö. Valmistusta ja maahantuontia voi harjoittaa muu valtion omistama yhtiö. Valiokunta kuitenkin tässä yhteydessä esittää lain 3 §:n 1 momentin 4 kohdassa alkoholiyhtiön määrittämisestä siten, että myös nyt suunniteltu yhtiörakenne on mahdollinen, mutta pitää samanaikaisesti välttämättömänä, että mahdollisimman nopeasti alkoholin vähittäismyynnimonopoli siirretään yhtiölle, jolla ei ole yhteyksiä alkoholia valmistavaan tuotantotoimintaan. Kun tämä edellyttää Oy Alko Ab:n yhtiöjärjestyksen muuttamista, tulee yhtiöjärjestyksen muuttamiseen ryhtyä mahdollisimman pikaisesti ja heti sen luotua edellytykset mainitulle alkoholiyhtiölle, jonka tehtäviin kuuluu vain vähittäismyynti, muuttaa alkoholilakia tätä vastaavasti.”

Tämä siis kirjattiin eduskunnan pöytäkirjoihin jo kolme vuotta sitten. Miksi Alko-Yhtiöiden konsernirakenteeseen ei kuitenkaan ole kajottu? Todennäköisesti on odoteltu monopolipäätöstä EY:n tuomioistuimesta. Nyt kun se on saatu, ja vielä myönteisenä, ei ole enää mitään syytä jättää koskematta rakenteeseen.

Sosiaali- ja terveystuomioistuimen sihteerin Pentti Arajärvi huomauttaa rennommin samasta asiasta (Alkoholipolitiikka 4/95) keskustelupuheenvuorossaan: ”Jos ei usko hallituksen ja viranomaisten sosiaali- ja terveyspoliittisiin pyrkimyksiin alkoholilupien myöntämisessä, niin viimeistään valtiontaloudellisista syistä uskoisin viranomaisten ylläpitävän Alkon vähittäismyynnimonopolia. (...) Nykyisin Alko-Yhtiöt omistaa konsernirakenteensa Alkon (vähittäismyntytyhtiö), Primalcon (valmistusyhtiö) ja Arctian. Lisäksi näihin liittyy vahva hallituksen puheenjohtajan ja jäsenten personaaliunioni. Haluaisin nähdä sen EU:n kilpailu- ja monopoliasioita käsittelevän virkamiehen, joka uskoo, ettei Alko suosi Primalcoa. Aivan siitä riippumatta suosii se. (...) Omistuksellinen erottaminen voi olla sitäkin, että on kaksi toisistaan riippumatonta valtion omistamaa yhtiötä. Tämä rat-

kaisu luultavasti kestäisi EY:n tuomioistuimessa ja takaisi valtion omistuksen.”

Tapahtumat etenivät omaa verkkaista tahtiin myös maan rajojen ulkopuolella. Kari Paaso kirjoittaakin (Alkoholipolitiikka 1/94), että ”Rubicon-joen yli tultiin 1.1.1994. Arvat ovat ilmassa. (...) on muistettava, että kysymystä tutkitaan parhaillaan ESA:ssa, minkä lisäksi asiaan ollaan hakemassa ennakkopäätöstä EFTA:n tuomioistuimelta. ESA:han lieinee tullut asiasta valituksiakin, mutta ennen näitä ESA on myös oma-aloitteisesti aloittanut tutkiminnan. EFTA:n tuomioistuimeen, joka on neuvoa-antava elin, asia taas menee suomalaisen tuomioistuimen kautta. Tutkinta kohdistuu parhaillaan tuonti- ja tukkumyynnimonopoliin. Vähittäismyynnimonopoli odottaa vuoroaan”.

Ministeriössä oltiin vielä pitkään hyvin varovaisia. Ylijohtaja Jarkko Eskola ei kuitenkaan yhtynyt Suomen epäilyihin monopolin purkautumisesta ensi vuosikymmenen alussa (Alkoholipolitiikka 5/95) EU-jäsenyyden seurauksena. Oliko Suominen nähnyt vain toiveunen? ”Ei EU-sopimus sinänsä tähän pakota. Neuvottelujen loppuvaiheessa komissio ilmoitti, ettei se tule asettamaan pohjoismaisia vähittäismyynnimonopoleja kyseenalaiseksi. Tämä oli selkeä neuvottelutulos.”

Eskola on kuitenkin vielä varovainen, kun häneltä kysytään suoraan monopolin irrottamisesta. ”Tämä kysymys ei nyt ole ajankohdainen. Paras on ensin katsoa, millainen periaateratkaisu vähittäismyynnimonopoliin suhteen syntyy. Jos monopolit säilyvät, asia saattaa nousta uudelleen esille.”

RAHAVIRRATKO VILLAKOIRAN YDIN?

Joulukuussa 1995 Suomen hallitus vastasi sitten EU:n kilpailuasioita käsittelevän pääkomissio IV:n esittämiin kysymyksiin, jotka koskivat alkoholimonopolin tähänastisia sopeutustoimia. Vastauksen yleislinja oli, että ”kaiken pitäisi olla kutakuinkin kunnossa”. Tärkeämpään eli Alko-Yhtiöt-konsernin ra-

kennetta koskevaan kysymykseen hallitus ei kuitenkaan jostain syystä vastaa itse, vaan viittaa vastauksen liitteenä olevaan Alko-Yhtiöt-konsernin omaan lausuntoon. Siinä puolestaan todetaan, ettei vähittäismyyntimonopolin ja kilpailutaloudessa toimivan tuotanto-puolen sijainti samassa konsernissa ole ongelma, koska toiminnot on vuoden 1995 alusta eriytetty erillisiksi tytäryhtiöiksi. Tästä syystä ”tuotantoyhtiön ja vähittäismyyntiyhtiön välillä ei enää ole hallinnollista yhteyttä. Ainoa yhteys niiden välillä on se, että kummallakin yhtiöllä on sama omistaja Alko-Yhtiöt Oy, joka toimii tytäryhtiöidensä holding-yhtiönä”.

Ei mikään ihme, että Ryyppyjä ja kuluksia -palsta (Alkoholipoliitikka 1/96) sai tästä syyn pieneen vinoiluun: ”Selitystieteellisesti tämä on hallittu suoritus, ja on jännittävää nähdä, meneekö se vastaanottajapäässä läpi. Saattaa kuitenkin olla, että komission yritystaloudellinen tietämys riittää sen oivaltamiseen, että suhde se on omistussuhdekin. Perimmäinen omistaja on joka tapauksessa valtio: miksi halutaan, että valtio omistaa vähittäismyyntimonopolin konsernin välityksellä eikä suoraan? Jotain tärkeää ja merkityksellistä nimenomaan tähän omistusrakenteeseen täytyy sisältyä, koska siitä noin tarmokkaasti pidetään kiinni.”

Syöttiin tarttui Suomen Kuvalehti ja kysyi toimittajansa Saska Saarikosken suulla (SK 19/96), mistä oikein saattaakaan olla kysymys: ”Alkoholilain uudistuksen yhteydessä keskusteltiin vähittäismyyntimonopolin irrottamiseksi omaksi yhtiökseen Ruotsin mallin mukaisesti. Sitä vaati varsinkin eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta. Silloin monopolilla olisi ollut selkeä alkoholipoliittinen rooli, kun taas valmistus ja tukkumyynti ovat toimineet puhtaasti kaupalliselta pohjalta. Toisin kuitenkin päätettiin. Ei ihme, että uusin konserni on herättänyt epäluuloja niin vanhoissa alkolaisissa kuin konsernin kilpailijoissakin. Vanhaan sosiaali- ja terveyspoliittiseen tehtävään uskoneet alkolaiset eivät enää tunnista yhtiötään. (...) Alkon pääjohta-

jat ovat perinteisesti olleet sosiaalipoliitikkoja, joten teollisuusmies Ilkka Suomisen valinta viestiitti omistajan selkeää linjanmuutosta. Suominen onkin esiintynyt yhtiön saneeraajana ja uudistajana, joka valmistaa konsernia monopolin jälkeiseen elämään vahvistamalla Alkon asemaa kotimaassa ja laajentamalla lähialueille. Valittu strategia näyttää lähtevän siitä, että monopolista halutaan puristaa kaikki hyöty ennen kuin siitä joudutaan luopumaan.”

Ryypyt ja kulaukset (Alkoholipoliitikka 3/96) jatkaa Saarikosken epäilyjä: ”Jotain tämmöistä mekin hieman epäilimme ja toivoimme, että konsernin ensimmäinen vuosikertomus kertoisi, miten rahavirrat konsernin sisällä oikein liikkuvat. Yllätys, yllätys: ei kertomuksesta mitään selvinnyt. Eihän voine olla mahdollista, että miljoonia markkoja liikuteltaisiin taskusta toiseen niin, ettei siitä jää minkäänlaista merkkiä tilinpäätökseen. Eihän?”

Monopolin irrottamisen alkoholipoliittiseen viisauteen uskoo myös päätoimittaja Jorma Hentilä, joka käsitteli aihetta tämän lehden numeron 5/96 pääkirjoituksessa: ”Monet järkisyyt puoltaisivat Alko Oy:n mahdollisimman nopeaa irrottamista Alko-Yhtiöt Oy:n muodostamasta konsernista Suomessa tehtävin omin päätösin ulkoisia pakkoja odottamatta. ETA-sopimuksen piirissä olevassa Norjassa on tehty vastaava ratkaisu (Vinmonopoletia lainkaan kuulematta; kirjoittajan huomautus) ja jaettu sekä alkoholijuomien tuotantoa että kauppaa harjoittanut Vinmonopoleti kahdeksi yhtiöksi, joista toinen on vähittäiskauppaa harjoittava monopoliyhtiö ja toinen vastaa kilpailun piirissä olevasta tuotannosta ja kaupasta. Ruotsissa on vähittäiskauppayhtiö Systembolaget aikaisemminkin ollut tuotannosta irrallaan oleva yhtiö. Vähittäismyyntimonopolin itsenäistyminen veisi pohjan väitteiltä, joiden mukaan monopoli suosii samassa konsernissa toimivia tuotantoyhtiötä ja hotelli- ja ravintolayhtiötä.”

Kuten jo alussa viittasin, ei konsernin sisällä ”monopolin irrottajia” juuri päähän silitely. Päinvastoin, meidät yritettiin alusta saakka leimata haihattelijoiksi, jotka vain purkavat katkeruuttaan joutuessaan 1995 jättämään Alko-Yhtiöt. Kävimme ikään kuin taistelua omasta olemassaolostamme ja sitä kautta meille Alkon jakamisesta oli tullut itsetarkoitus ja pakkomielle. Kun Alkoholipolitiikka-lehti jatkoi keskustelua konsernin jakamisesta, sai päätoimittaja varapääjohtaja Antti Keräselältä ihan henkilökohtaista postia: ”Kirjoitus perustuu mielestäni naiviin lähtökohtaan, että ’puhdasoppinen monopoli’ voisi säilyä AD infinitum. Kirjoituksessa annetaan ymmärtää, että Alkon uusi rakenne on tuomittu. Näinhän asia ei ole, vaan ESA harkitsee asiaa ja Alkon konsernirakenne mitä todennäköisemmin tulee hyväksytyksi ja siunatuksi myös EU-jäsenyyteen. Koska asia on avoin, asialla ei tulisi elämöidä – katson, että johdon kannalta poikkeavan näkemyksen kanssa elämöinti on yhtiön edun vastaista.”

Alkon entinen pääjohtaja Heikki Koski kirjoitti pitkän artikkelin ETA, EU, Alko ja alkoholipolitiikka eli tapahtumien kulku 1988–1994 Alkosta katsottuna tämän lehden numeroon 6/94. Hän mainitsee siinä myös mielenkiintoisen seikan, nimittäin sen, että edellisen hallituksen pääministeri Esko Aho oli jo 1992 esittänyt, että Alkon jakaminen Ruotsin mallin mukaiseksi kahdeksi erilliseksi yhtiöksi olisi luontevin tapa sopeuttaa monopoli ETA-vaatimusten mukaiseksi. Kosken mukaan ehdotus torjuttiin silloin siihen erikseen tehdyllä muistiolla ”Näkökohtia Suomen ja Ruotsin alkoholimonopoliorganisaatorisista eroista”, jonka johtajisto oli käsitellyt. Muistio päättyi siihen, että ”tässä vaiheessa ei tule tehdä Alkon hajottamiseen liittyviä päätöksiä”. Muistion laatijaa uskottiin ja Alko jäi jakamatta.

Kosken artikkeli antaa erinomaisen tarkan kuvauksen siitä, mitä taustalla oikein tapahtui ja miten. Jään erityisen kiinnostuneena

odottelemaan jatko-osaa, jossa kerrotaan tapahtumat vuoden 1992 jälkeen. Tuskin olen edes ainoa.

Ryppyjä ja kuluksia (Alkoholipolitiikka 6/94) sai taas aiheen ”elämöidä”: ”Ollaan Ahosta muuten mitä mieltä tahansa, niin ainakin tässä kysymyksessä hän näyttää olleen kaukaa viisas. Myöhemmin pääministerin kannalle ovat nimittäin ilmoittautuneet ESA eli Eftan valvontaelin, eduskunnan talous- ja sosiaalivaliokunnat, eduskunta kokonaisuudessaan sekä STM. EU:n komission tuloa ruotuun odotellaan keväällä. Avoimesti konsernirakenteen kannattajaksi on asettunut ainastaan Alkon johto. Saapa nähdä, kuinka tässä käy.”

Aikamoinen haihattelijoiden klubi?

OMISTAJA JA SEN TAHTO

Omistajan eli sosiaali- ja terveysministeriön tahto kulki vuosikymmenet aivan tasatahtia Alkon tahdon kanssa. Itse asiassa Alko aika pitkälle suorastaan saneli omistajan näkemykset ja viime vuodet ministeriö hartaasti kuuli ja kuunteli yhtiötä, mikä sinänsä oli viisasta, olihan Alkolla vielä silloin selkeä alkoholiviranomaisen rooli. Uuden alkoholilain myötä tilanne faktisesti muuttui ja teki Alkosta yhden toimijan muiden joukkoon. Alkolla on kuitenkin edelleenkin – vanhasta muistista – ollut tarvetta puuttua alkoholipoliittisiin kysymyksenasetteluihin omien yhtiötaloudellisten intressiensä kautta. Alko-Yhtiöissä jakettiin ihan viime kesään 1997 saakka toistaa samaa mantraa omistajan tahdon toteuttamisen ehdottomuudesta. ”Me teemme niinkuin omistaja määrää”, oli usein Ilkka Suomisen puheenvuorojen peruslinjana. Vielä Talouselämä-lehden haastattelussa varapääjohtaja Antti Keränen toteaa, että ”Alkon uuden strategian ja lopullisen konsernirakenteen ratkaisee omistajan tahto. Ja se ei ole tässä uudessa tilanteessa vielä selkiytynyt”.

Viime syksynä kansallisen alkoholiohjelman yhteydessä myös Alkolta kysyttiin toi-

minnan painopisteitä. Yhtiö vastasi kyselyyn ”noudattamalla tarkasti omistajansa valitsemaa alkoholipoliittista linjaa”.

Omistajan tahdon toteuttamista oli sekin, että alkoholipoliittiset tehtävät siirrettiin Alko-Yhtiöistä ja siis myös monopolista pois. Loppuvaiheessa alettiin ehkä vähän empiä tai ainakin näytellä empivää, koska joissakin lausunnoissa väitettiin ministeriön suorastaan ”ryöstäneen” ne itselleen. Silloinen valpas ylitarkastaja Pentti Karhu ministeriöstä huomautti mm. Alkon henkilöstölehdessä PULLOPOSTIN (8/94) haastattelussa: ”Tunnen lievää ärtymystä siitä, että Alko on nyt ruvennut puhumaan siitä, että valtio olisi ottamassa pois näitä toimintoja. Korostan, että kaikki lähti siitä, ettei Alko itse halunnut kilpailusystä tällaista kustannuserää (siis sitä alle 1 prosentin suuruista summaa liikevaihdostaan; kirjoittajan huomautus) itselleen. Silloin kyse ei ole siitä, että valtio haluaisi ottaa nämä tehtävät pois, vaan siitä, että kontrollin täytyy olla sillä, joka rahoittaa. Ei me voida lähteä siitä, että toimikaa, tutkikaa ja valistakaa minkä lystätte ja sen jälkeen lähettäkää lasku valtiolle. Tästä Alko oli täysin tietoinen ehdottaessaan tällaista mallia.”

Pentti Karhulla, joka oli monella tapaa alkoholiasioiden keskiössä, oli jo 1994 selkeä näkemys siitä, miten Alkon asiat tulisi nähdä ja rakentaa, ja hän toi näkemyksensä myös rohkeasti esiin. Alkossakin alettiin ihmetellä, että mistä ministeriöön on nyt tämmöistä ääntä siunaantunut ja henkilöstölehdessä haastattelu saikin osakseen melkoista huomiota Alkon johtoa myöten. Liekö siinä yksi syy, että lehden päätoimittaja Seppo Seppälä joutuikin aika nopeassa tahdissa eroamaan tehtävistään, joita sentään oli menestyksekkäästi hoitanut lukuisia vuosia. Mene ja tiedä. Pääsin sitä minäkin tarinoimaan pääjohtajan kanssa, kun olin tullut panneeksi ylijohtaja Jarkko Eskolan haastattelun otsikoksi ”Konserni on vain väliaikaisratkaisu”(se oli ihan suora lainaus hänen suustaan). Pentti Karhun sanomisista taidettiin vielä viime talvenakin kantaa Alkon johdon taholta ihan erityistä huolta.

Omistajan tahtoa on syytä jo tässä vaiheessa onnitella – monestakin syystä. Alkoholipoliittisten tehtävien siirtäminen pois Alkon konsernivastuulta oli järvevä ratkaisu ja palvelee hyvin sosiaali- ja terveystieteellisiä tavoitteita. Itse olen viihtynyt työssäni Stakesissa mainiosti ja vapautuminen entisistä pääosin suoraan väestöön suunnatuista valistustehtävistä ja niihin osoitetuista resursseista antaa itse asiassa mahdollisuuden nähdä päihdehaittojen ehkäisytyö uudesta näkökulmasta. Tuorein syy onnitella omaa ministeriötä on se, että vihdoin on asetettu työryhmä pohtimaan Alkon pilkkomista. Nyt kun EU:lta tuli vapauttava päätös alkoholimonopolin suhteen, se nostaa konsernikysymyksen taas vahvasti parrasvaloihin. Vastuunsa tuntevien päätöksentekijöiden on nyt syytä pohtia, minkälaisen monopolin me haluamme, ei sitä, miten me sen puramme. Olen myös tuntenut vilpittöntä ihailua nykyistä alkoholiasioista vastaavaa ministeriä Terttu Huttu-Juntusta kohtaan siitä, miten selkeää alkoholipoliittista linjaa hän on koko ajan vetänyt ja samalla asettanut itsensä tiedotusvälineiden sylkykupiksi.

KUN YMPYRÄ SULKEUTUU

Kun Alko-Yhtiöiden tietoon oli saatettu se, että STM on asettanut työryhmän pohtimaan vähittäismyyntimonopolin irrottamista konsernista, puheet omistajan tahdosta haudattiin Alkossa saman tien. Jo pari päivää uutisen jälkeen Ilkka Suominen suulla ehdotettiin, että itse asiassa olisikin paljon viisaampaa purkaa monopoli kuin konserni. Eli kävi juuri niin kuin olimme syksyllä 1994 aavistelleet: Alko ei luovu konsernistaan missään tilanteessa.

Alko-Yhtiöitten yli oli kävelty omistajan uusin saappain. Ei siis auttanut muu kuin jatkaa tiedotussotaa ja nostaa kaikissa tiedotusvälineissä esille monopolin toivoton tulevaisuus ja auttamaton vanhanaikaisuus. Sehän taas tunnetusti on helppoa, varsinkin kun eh-

dottajana on purettavan monopolin pääjohtaja itse. ”No kun sen kautta ei oikeastaan enää paljon mitään myydäkään ja kun laiton viinakin on niin halpaa...” Yhtäkkiä löytyi tukuttain argumentteja, jotka juuri oli käännetty monopolin säilyttämisen voitoksi keväisessä Alko-Yhtiöiden monopolia puoltavassa kampanjassa. Jos ei tämä nyt herätä päättäjiä huomaamaan, miksi Alko ylipäätään piti kiinni konsernisisidonnaisesta myyntimonopolista, niin ei sitten mikään.

Vain harva päättäjä esimerkiksi eduskuntatasolla on osannut nähdä, että hän ajamalla monopolin purkamista liberalismiin nimissä on itse asiassa ollutkin tukemassa konsernialkon kehittämistä uudelleenlaiseksi kaupalliseksi yksinvaltiaaksi ja yksityisten markkinavoimien temmelyskentäksi. Alkon linja on näyttänyt tempoilevalta, mutta se on ollut täysin yhdensuuntainen ja tismalleen sama ainakin viimeksi kuluneet kolme, neljä vuotta. Se on vain kääritty milloin mihinkin kääreeseen: Kahta en vaihtaisi, toinen niistä on konserni ja toinen ...hm...? Todellinen demarkaatiolinja on siis itse asiassa kulkenut monopolin irrottajien ja konsernin säilyttäjien välissä, ei

monopolin purkajien ja säilyttäjien välissä.

Syksyllä 1997 saimme vihdoinkin myös päätöksen EY-tuomioistuimelta siitä, että alkoholimonopoli ei itse asiassa ole EU:n säännösten vastainen ja että sen säätely on täysin kansallinen asia. Tämä luo varman pohjan harkittaessa konsernin organisaatio- ja omistajarakennetta ja rauhoittaa alkoholipoliittisesti tilanteen moneksi vuodeksi eteenpäin.

Olisiko Alko-Yhtiöillä nyt pieni krapulan paikka? Olisiko syytä lukea vielä kerran esimerkiksi Pentti Karhun haastattelut vuodelta 1994? ”Erityisen tärkeä on vastuullisen markkinoinnin vaatimus. Juuri tässä vaarantuu monopolin neutraalisuuden idea erityisen herkästi. Monopolille voidaan asettaa tiukkoja markkinointiehtoja, mutta kilpailutilanteeseen joutuvalle juomateollisuudelle ei. (...) Alkon olisi myös käytävä läpi itsekriittisesti koko tämän konsernirakenteen mielekkyys. Silloin voimistuu kyllä se ajatus, että mielekkäin organisaatio voisi olla täysin erillinen vähittäismyyntimonopoli, joka olisi irrotettu muusta konsernista ja jonka alkoholipoliittista roolia selvästi terävöitetäisiin nykyisestä.”